

Vanja Šibalić

NACIONALNE TV MREŽE POD ZAŠTITOM EVROPSKOG ZAKONODAVSTVA

Savremenu medijsku scenu podjednako karakterišu konstantna pojava novih televizijskih stanica, ubrzani razvoj novih tehnologija, postepeno nestajanje nacionalnih granica i sveprisutna komercijalizacija programskog sadržaja. U situaciji u kojoj je sve podređeno diktatu tržišta državne nacionalne mreže sve teže uspevaju da budu oaza sigurnosti i garant kvaliteta. Sa svih strana opkoljen komercijalnim imperativima, državni sektor se našao u ugroženom položaju i pred potrebom preispitivanja osnovnih ciljeva svoje delatnosti. Kakvu budućnost mogu očekivati nacionalne televizijske mreže?

Rezultati mnogih istraživanja ukazuju na brojne prepreke pred kojima se našao razvoj državnog sektora u Evropi.¹ Donošenjem odgovarajuće pravne regulative i preispitivanjem misije državne televizije ove prepreke se donekle mogu prevazići. Jedan od ključnih propisa za zakonodavstvo u oblasti medija je Evropski protokol o državnom sektoru za radiodifuziju koji je 1997. godine donet kao sastavni deo amsterdamskog Sporazuma Saveta Evropske unije.² Ovaj dokument pokazuje da kod evropskih političara i zakonodavnih tela postoji volja za odupiranjem komercijalnim pritiscima. U periodu kada se nacionalni zakonski propisi u oblasti medija stavljaju van državne kontrole primenom međunarodnih propisa, Evropski protokol predstavlja časan izuzetak. Nije nimalo slučajno što se ovaj dokument bavi upravo pitanjima nacionalnih medijskih ustanova. Evropski parlament na ovaj način pokušava da očuva identitet državnog sektora u oblasti medija kao još jednog u nizu instrumenata za očuvanje principa demokratije. Evropskim protokolom Evropska unija u središte svog interesovanja stavlja pojedinca – građanina, kome je kao gledaocu ostavljena mnogo veća mogućnost izbora, ali samim tim i veća odgovornost. Naglašava se važnost mnogih društvenih pitanja, podjednake

1 Graham, Andrew i Davies, Gavyn, *Broadcasting, Society and Policy in the Multimedia Age*, John Libbey Media/University of Luton Press, Luton (UK), 1997.

2 Council of the European Union, *Draft Treaty of Amsterdam – Protocol on the System of Public Broadcasting in the Member States*, Brussels, August 1997.

konkurencije i opšteg interesa prilikom donošenja novih nacionalnih pravnih regulativa koje je potrebno uskladiti sa evropskom inicijativom nazvanom Televizija bez granica. Rezultati primene ove evropske inicijative biće poznati krajem 2002. godine.

Probleme državnog sektora radiodifuzije tretira i Deklaracija o medijskoj politici usvojena na Konferenciji ministara Saveta Evrope, u Pragu 1994. godine. U ovoj deklaraciji Savet Evrope naglašava da je očuvanje i finansiranje državnog sektora od ključne važnosti za položaj medija u demokratskom društvu. Podeljena na devet tačaka, Deklaracija o medijskoj politici bavi se delatnošću i ciljevima nacionalnih televizijskih mreža u novom evropskom okruženju. Prema ministarskoj deklaraciji državni medijski sektor treba da predstavlja: zajedničko obeležje za sve delove stanovništva; širok forum za političku debatu; garanta nezavisnog novinarskog izveštavanja; pokretača pluralističkih, raznovrsnih i inovativnih projekata; proizvođača programa koji će podjednako odgovoriti interesima publike u celini, ali i potrebama manjina; ogledalo u kome će se reflektovati različite ideje i vrednosti multietničkih i multikulturnih društava; čuvara raznovrsnosti nacionalnih i evropskog nasleđa. Prema ovoj deklaraciji, državne nacionalne mreže treba da budu podstrekači produkcije originalnih programa od strane nezavisnih producenstskih kuća, uzimajući u obzir da komercijalni sektor ne može svojim potrošačima da pruži širok spektar programskih vrsta.³

Državni sektor je jedini faktor koji je u suprotnosti sa već ustaljenim opštim mišljenjem da su mediji masovne komunikacije osuđeni na sudbinu koju im odredi nemilosrdno tržište. Ako izuzmemo neke časne, ali marginalne, pokušaje na lokalnom nivou, izuzev nacionalnih televizijskih mreža ne postoje medijske kuće čija bi osnovna vokacija bila izgradnja demokratskog javnog mnjenja.

Pojam javnog mnjenja je u proteklom periodu umnogome bio ograničen granicama određene nacionalne teritorije. Sada o ovom pojmu možemo govoriti u globalnom kontekstu. U uslovima postojanja internacionalnog i globalnog javnog mnjenja nacionalne televizijske mreže se nalaze pred zadatkom da zadrže položaj i vrednosti koje su ih pratile tokom dugogodišnjeg perioda nacionalnog monopola.

U medijskom sistemu, koji je neizbežno određen zakonitostima tržišta, veoma važno mesto treba da bude rezervisano za institucije koje promovišu kulturni razvitak od koga zavisi i kvalitet javnog života u demokratskom

3 Council of Europe, *The Media in Democratic Society. Draft Resolutions and Draft Political Declaration*, 4th European Ministerial Conference on Mass Media Policy, Prague, 7-8 December 1994.

društvu. Kako je sve prisutnije jačanje jednog internacionalnog sistema političkog odlučivanja, tako je sasvim prirodna pojava globalnih medijskih kuća koje su zasnovane na međunarodnim telima i organizacijama. Eksperimenti poput televizijskih kuća TV5 i ARTE predstavljaju prve odlučne korake u tom pravcu. Kako se središte političkog odlučivanja pomera od nacionalne ka 'transnacionalnoj sferi javlja se i potreba za novim forumima demokratske debate i kulturne razmene koja će odgovarati novonastaloj situaciji.

Ovakav način razmišljanja se može učiniti kao neostvarivo maštanje. Ali da li je koncept javnog medijskog sektora radikalniji od potrebe postojanja slobode štampe od autoritarne državne kontrole? Na razvoj medija uvek su uticala dva osnovna faktora: tehnološki razvoj i politička volja da se medijski sistem uskladi sa kolektivnom vizijom budućeg društva. Trenutno najavljeno odumiranje državnog sektora televizijske delatnosti proizilazi više iz proklamovanih neoliberalnih ideoloških pozicija nego iz objektivnog položaja ovog sektora. Do oporavka ovog dela medijskog sistema može doći samo ako se pitanje nacionalnih radio i televizijskih ustanova rešava onim političkim odlukama koje će biti posledica mišljenja širokog auditorijuma kome te ustanove treba da služe.

Kakva treba da bude misija državnih medijskih kuća? Uz pomoć kojih sredstava, kakvim programskim sadržajem i resursima one mogu ispuniti ciljeve svoje delatnosti? Potrebno je jasno razlikovati delatnost javnog servisa i tržišne potrebe komercijalne televizije. "Kroz funkciju javnog servisa se izražava kulturno, etničko i regionalno bogatstvo određene sredine, ali to po definiciji ne mora biti privilegija državnog sektora, kao što ni neke komercijalne stanice neće biti uskraćene za nju. Najbolji način za analiziranje funkcije javnog servisa predstavlja utvrđivanje strukture programa određene stanice."⁴

Kakav bi pristup trebalo imati prilikom sastavljanja koncepcije televizijske stanice koja treba da obavlja funkciju javnog servisa? Nacionalne televizijske mreže treba da dokažu da u pristupu svojim gledaocima imaju stav da oni predstavljaju prvenstveno građane, a tek onda i potrošače. U uslovima konstantne borbe sa komercijalnim televizijskim kompanijama za veću gledanost, veoma je teško govoriti o plemenitim i demokratskim namerama nacionalnih televizijskih mreža. Po mišljenju mnogih evropskih zakonodavaca neophodno je nacionalne televizijske mreže osloboditi tržišnih pritisaka da bi one svoj zadatak mogle da obavljaju na zadovoljavajući način. Na koji način poboljšati finansiranje državnog sektora? Mnoga istraživanja pokazuju da je sistem preplate najpouzdaniji zato što isključuje politički uticaj koji neminovno prati budžetsko finansiranje. Međutim, u mnogim specifičnim nacionalnim uslovima

4 Peković, Goran, *Menadžment komercijalne televizije*, FDU, Beograd, 1995, str. 8.

pokazalo se da finansiranje putem pretplate nije ni izbliza dovoljno da pokrije troškove postojanja i rada velikih nacionalnih medijskih sistema. Ovim putem se nikada nije mogao prikupiti budžet dovoljan za proizvodnju kvalitetnog programa. U mnogim zemljama sistem pretplate nije zaživeo zbog protivljenja građana koji su već dovoljno preopterećeni taksama i porezima.

Evropski zakonodavci kao jedno od rešenja za poboljšanje položaja nacionalnih televizijskih mreža predviđaju i oporezivanje privatnog medijskog sektora. Ovakvo rešenje je predvidela i Svetska komisija za kulturu i razvoj 1995. godine u svom referatu u kome se radiodifuzne frekvencije karakterišu kao nerazdvojni deo svetskog nasleđa.⁵

Ako pretpostavimo da se medijski sistem u celini zasniva na postojanju stabilnog javnog servisa, potpuno je opravdano oporezivanje privatnih medijskih kompanija koje nude u potpunosti komercijalan programski sadržaj. Ovakvo rešenje se može učiniti previše radikalno, ako pod radikalnim potezom smatramo izdvajanje određenog procenta profita privatnih kompanija za unapređenje delatnosti koje su od velike važnosti za jedno društvo. Neophodno je uspostaviti takav *modus vivendi* pri kome bi uticaj tržišta neminovno diktirao zakonitosti medijske delatnosti, ali se u tom slučaju nacionalnim televizijskim mrežama zakonskim rešenjima oslobađa prostor za rad. Državni sektor se može osloboditi pritiska tržišnog takmičenja ako se njegovo finansiranje u potpunosti osloni na državne dotacije ili prihod od pretplate. Da bi ovi prihodi makar približno bili dovoljni za funkcionisanje jedne nacionalne televizijske stanice neophodno je pristupiti njihovoj reorganizaciji i racionalizaciji. Ovaj proces će neminovno zahtevati uspostavljanje novog sistema rada u velikim medijskim sistemima što će imati za posledicu znatne kadrovske i tehnološke izmene. Nacionalne televizijske stanice se u tom slučaju mogu usmeriti na proizvodnju i emitovanje specifične vrste programa po kome se prepoznaje suština javnog servisa – inovativnog, kvalitetnog i dinamičnog programa koji, pored ispunjavanja osnovnih funkcija televizijskog medijuma, uspeva da postignutim programskim standardom podigne potrebe gledalaca na jedan viši nivo.

Državni sektor u oblasti medija treba da preuzme vodeću ulogu u uspostavljanju nekomercijalnih servisa koji su omogućeni razvojem novih tehnologija. Televizijska publika nije određena isključivo nacionalnom teritorijom, već se sve više može odrediti kao internacionalna kategorija. Zbog toga se ni budućnost državnog sektora radiodifuzije u celini ne može planirati samo na nacionalnom nivou, već je taj proces deo šire debate koja je u domenu

5 UN/UNESCO, *Our Creative Diversity*, World Commission on Culture and Development, Paris, 1995.

međunarodnih organizacija kao što je UNESCO, Međunarodna unija za telekomunikacije (International Telecommunications Union – ITU) i Svetska trgovinska organizacija (World Trade Organization – WTO). Sudbina kulturnog razvitka, a i medijskog sistema koji treba da postane jedan od osnovnih civilizacijskih pokretača, upravo se usmerava odlukama ovakvih organizacija.

Medijski sistemi, pored veoma važnih oblasti zdravstva i obrazovanja, zašlužuju pažnju javnosti i finansijsku podršku države. Moramo imati u vidu da nacionalne televizijske mreže ipak nisu jedini činioci medijskog sistema, ali na sadašnjem stepenu društvenog razvitka one treba da ostanu nosioci kulturnog razvoja. Zbog toga je od presudnog značaja da im se zakonodavnim putem obezbede povoljni uslovi za rad.

LITERATURA

- Council of Europe, *The Media in Democratic Society. Draft, Resolutions and Draft Political Declaration*, 4th European Ministerial Conference on Mass Media Policy, Prague 7-8, December 1994.
- Council of the European Union, *Draft Treaty of Amsterdam – Protocol on the System of Public Broadcasting in the Member States*, Brussels, August 1997.
- Graham, Andrew, i Davies, Gavyn, *Broadcasting, Society and Policy in the Multimedia Age*, John Libbey Media/University of Luton Press, Luton (UK), 1997.
- Peković, Goran, *Menadžment komercijalne televizije*, FDU, Beograd, 1995.
- UN/UNESCO, *Our Creative Diversity*, World Commission on Culture and Development, Paris, 1995.

Vanja Šibalić

NATIONAL TV NETWORKS UNDER THE PROTECTION OF EUROPEAN LAW

Summary

Broadcasting is a field of activity which deserves just as much attention as education or health care, and which should be organized to take into account public interest. This does not mean that everything to do with broadcasting should fall exclusively within the public sector, but it is as an overall system that the place of public service radio and television needs to be considered. Against the present background of globalization public service broadcasting has a more essential role to play than ever before.